

PRIJEDLOG EKONOMSKE POLITIKE HRVATSKE DRŽAVE ZA POLJOPRIVREDU

THE PROPOSAL OF ECONOMIC POLICY FOR AGRICULTURE IN CROATIA

S. Bilić

Pri izradi ovog prijedloga, osim poznate prakse i mjera zapadnoeuropskih zemalja kao ciljna ideja uzet je izričaj Sv. Tome Akvinskog: "Briga za ishranu pučanstva vlastitom proizvodnjom vladaru mora biti časnija od trgovačkog posla uvoza hrane". Navedeni citat predstavlja izrečenu povijesnu istinu, koja se temelji na dotadašnjem povijesnom iskustvu, izrečena kao ocjena koja je i danas točna, te se primjenjuje u razvijenim zemljama kao ideja vodilja promišljene ekonomske politike za poljoprivredu.

Poljoprivredna politika svake zemlje mora uvažavati njen specifičan položaj (stupanj razvoja gospodarskog, financijskog, duhovnog i sl.) i iskustva svjetske prakse, posebice onih država koje su dobrom poljoprivrednom politikom ostvarile priznate rezultate. U Republici Hrvatskoj, osim pojedinačnih akcija i izdvojenih pokušaja, nema usvojene nacionalne poljoprivredne politike, a provedbene mjere često ne odražavaju stavove državnih organa (Sabora) i mjerodavnih političara. U našim prilikama mora se postaviti jedinstven nacionalni pristup i strateške odrednice o glavnim pitanjima u poljoprivredi. Za potrebe ovog "Prijedloga" predlažemo rješenja sljedećih pitanja:

1. Zemljišna politika (politika zemljišne rente)
2. Politika obiteljskih imanja
3. Demografska politika i politika naseljavanja napuštenih područja
4. Ekonomska politika;
 - 4.1. cijene
 - 4.2. porezna politika (PDV)
 - 4.3. državne potpore poljoprivredi
 - 4.4. carinski sustav za poljoprivredu
 - 4.5. sustav trgovine s Republikom i Federacijom BiH-a
5. Kreditna politika i stvaranje poljoprivrednog kapitala.

Poljoprivreda, prehrambena industrija i, sve druge djelatnosti koje sudjeluju u procesu proizvodnje i prerade hrane, izravno na poljoprivrednim proizvodima ostvare preko 30% društvenog bruto proizvoda, a ostala industrija koja radi za potrebe poljoprivrede i proizvodnje hrane, prodajući robu ovim gospodarskim granama ostvare još 10-15% društvenog bruto proizvoda, pa je kod nas poljoprivreda izuzetno važna, jer veže cca 45% društvenog bruto proizvoda.

Gledajući s položaja rasta i razvoja, naša poljoprivreda na vlastitom sirovinском i tržišnom području ima najveće razvojne mogućnosti. Naime, po ocjeni FAO-a, kao norma dobre i poželjne prehrane pučanstva smatra se u ratarstvu proizvodnja jedne tone žitarica (po stanovniku) i tek takva proizvodnja omogućava dobru i kvalitetnu prehranu. Danas se u Republici Hrvatskoj proizvodi po stanovniku cca 500-600 kg žitarica, a postoje velike neobrađene površine, a obrađene površine koriste se poluintenzivno i znatno ispod poznatih normi europskog okruženja. Dakle, samo za potrebe domaćeg tržišta poljoprivreda i prehrambena industrija imaju mogućnost podvostručiti proizvodnju, a time se razvijaju i prilike za realan porast izvoza. Naime, izvoz je moguće pozicionirati tek nakon dobre opskrbe domaćeg tržišta.

U ovom "Prijedlogu" neće biti izneseni analitički podaci kojima se dokazuju izneseni stavovi, jer je ovaj prijedlog upućen stručnoj i zainteresiranoj grupi kojoj je to poznato, te nema potrebe ponavljati poznate činjenice. Onome, kome navedeno nije poznato, a ima suprotno mišljenje nikakvo nizanje dokaza neće izmijeniti stavove i stoga nije potrebno gubiti vrijeme i prostor dokazujući poznato. U nastavku iznesen je problem i prijedlog mjera.

1. ZEMLJIŠNA POLITIKA (POLITIKA ZEMLJIŠNE RENTE)

Zemlje Europske unije svoju zemljišnu politiku temelje na zemljišnoj renti koju priznaju vlasniku zemljišta u iznosu od 50,5 ECU/t žitarica, i to za zemljište koje daje prinos od 53,5 mc/ha. Odnosno, za navedeni prinos žitarica, vlasnik zemljišta ima iz osnova rente prihod od 515 DEM/ha a renta u odnosu na priznatu minimalnu cijenu žitarica obuhvaća 32,5% prihoda žitarica (po minimalnim cijenama). Priznata zemljišna renta mehanizam je kojim se regulira zemljišna politika u Europskoj uniji (a na sličnim osnovama i u drugim zemljama) a različiti bonitet zemljišta u zemljama Europske unije omogućava različitu rentu, odnosno različita visina rente plaća se različito od države do države, ovisno o kvaliteti zemljišta u pojedinoj regiji.

U Republici Hrvatskoj vlasnicima zemljišta renta nije priznata u troškovnoj varijanti. Stoga se za naše prilike predlaže da zemljišna renta iznosi 62,5 DEM/t (64% od zemalja EU) za zemljište koje ima proizvodni potencijal od 4,8 t/ha, a za pašnjake i livade renta treba iznositi 100 DEM/ha. Navedenom rentom povećat će se realna vrijednost zemljišta i omogućiti vođenje racionalne zemljišne politike.

Osim toga, hrvatska država u svom vlasništvu ima veliku vrijednost u poljoprivrednom zemljištu. U državnom vlasništvu nalazi se 1 200 000 ha zemljišta, a od toga 450 000 ha su obradive površine, 715 000 ha su pašnjaci i 35 000 ha bare, trstici i sl. Ukupan iznos zemljišne rente što ga država treba naplatiti od korisnika zemljišta iznosio bi cca 200 000,000 DEM, jer su obradive površine u državnom vlasništvu zemljište najboljeg boniteta u regiji.

Uvođenjem i plaćanjem, a i priznavanjem zemljišne rente, na zemljištu bi se stvorile pretpostavke za uređenje makro ekonomske zemljišne politike, a korisnici zemljišta morali bi zemljište intenzivno iskorištavati. Plaćanjem rente izbjegla bi se svaka podjela zemljišta i svaka špekulacija sa zemljištem.

U slučaju prodaje i iznajmljivanja poljoprivrednog zemljišta država mora voditi računa o optimalnom korištenju zemljišta. Naime, žitorodno zemljište mora se iskorištavati za proizvodnju osnovnih žitarica i industrijskih kultura, a danas u zapadnoevropskim zemljama optimalna veličina ratarske farme je 400 ha obradivog zemljišta. Stoga, nema smisla obradivo zemljište usitnjavati na dijelove manje nego što je optimalno u zapadnoevropskim državama.

Država i državni organi moraju imati jasnu viziju što činiti s vlastitim zemljištem i prihvatiti činjenicu da poduzeća koja danas ovo zemljište koriste, predstavljaju prijelazni oblik prema potpunoj privatizaciji. Međutim u procesu stvaranja potpune privatizacije na poljoprivrednom zemljištu nužno je sačuvati tehnološku prednost koju ima zemljište u vlasništvu države s velikim i uređenim površinama, a prednost u iznajmljivanju i kupnji imali bi oni koji žele obrađivati velike površine.

2. POLITIKA OBITELJSKIH IMANJA

U Republici Hrvatskoj ima (prema popisu iz 1990. god.) cca 530 000 obiteljskih imanja veličine, u prosjeku, ispod 3 ha. Danas, osam godina nakon silaska komunističkog sustava, vidimo da razvoj obiteljskih imanja nije tekao u

pravcu okrupnjavanja (osim rijetkih i neobičnih izuzetaka), već je češće problem usitnjavanja postojećih imanja. Za vođenje politike obiteljskih (seljačkih) imanja nužno je voditi računa o sljedećem:

- seljačka imanja (npr. u Italiji) koja se bave proizvodnjom povrća i cvijeća, a ima ih 37 000, obrađuju površine manje od 1 ha, jer su imanja takve proizvodne strukture da ne mogu obrađivati velike zemljišne površine;

- mješovita imanja (u EU) različite su veličine, od 15-120 ha, a pretežno ratarska imanja imaju 350-450 ha;

- svako od navedenih tipova imanja ima opremu, objekte i obrtni kapital u prosjeku od 1 - 1,5 mil DEM.

Naime, u Republici Hrvatskoj do sada mjerodavni organi, ali i stručne institucije nisu definirali što se može smatrati obiteljskim imanjem, iako se svi zalažu za obiteljska imanja. Država nakon određivanja obiteljskog imanja mora ista podržavati, a sve ono što ne pripada u određenu kategoriju (ili ciljnu skupinu) mora se državnim mjerama programski eliminirati. Stoga je predloženo da je:

- obiteljsko imanje koje se bavi proizvodnjom povrća imanje koje ima površinu zemljišta od 0,5-2 ha pa s opremom i ostalim pratećim objektima mora imati vrijednost od 300 000 DEM;

- obiteljsko imanje koje se bavi voćarstvom ono koje koristi (pod nasadima) zemljišne površine 2-7 ha, a vrijednost opreme i ostalog kapitala iznosi 300 000 DEM;

- ratarsko imanje ono koje ima 80 ha (vlastite ili unajmljivane obradive površine) i mora imati opremu u vrijednosti od 300 000 DEM;

- mješovita obiteljska imanja moraju imati 7 i više ha zemljišta (svojega ili unajmljenoga) ali moraju imati 400 000 DEM ostalog kapitala.

Ostali vlasnici obradivog zemljišta, čija veličina je ispod navedenog minimuma ne predstavljaju seljačka obiteljska imanja i moraju biti prisiljeni - poreskom politikom i ekonomskim mjerama - povećati zemljišne površine ili vlastite prodati, jer malena i neopremljena imanja nije moguće racionalno koristiti.

Država **mora** razraditi državni sustav (kao Reifeisen sustav u Austriji) i kreditnom politikom omogućiti okrupnjavanje obiteljskih imanja; takva imanja moraju imati sve moguće beneficije, dok se gospodarski ne osposobe za uspješno proizvodno i tržišno gospodarenje. U protivnom usitnjavanjem imanja i propašću velikih PIK-ova, upropaštavamo poljoprivredu.

3. DEMOGRAFSKA POLITIKA I POLITIKA NASELJAVANJA NAPUŠTENIH PODRUČJA

Ratna situacija, kao i utjecaj civilizacijskih migracija imali su negativne učinke na demografsku kartu Republike Hrvatske. Naime, mnoga područja postala su rijetko naseljena ili gotovo pusta, a to su najčešće brdska područja, i područja uz granicu i to granicu koja ne predstavlja samo državnu granicu, već kulturnu i civilizacijsku granicu svjetova. U tim područjima povijesno-zemljišna politika predstavljala je važnu komponentu demografske i obrambene politike u ondašnjim državama. Danas smo suočeni s činjenicom o potrebi ponovnog naseljavanja tog područja, o nužnosti revitalizacije i oživljavanja radi zaštite državnih interesa na brdskom i graničnom području. Stoga je nužno utvrditi dokumentom za Republiku Hrvatsku, koja su područja značajna i nužna za ponovno naseljavanje i oživljavanje proizvodnje, utvrditi ciljeve koji se danas mogu ostvariti ekonomskim mjerama da bi pučanstvo naseljavalo to područje. Na tim područjima nužno je utvrditi veličinu imanja (ovisno o mogućnostima i vrsti proizvodnje), a državno i napušteno zemljište (napušteno zemljište treba pripasti državi) treba dodijeliti korisnicima na dugi rok i bez plaćanja zemljišne rente u narednih 20-30 godina. Oslobođanje od plaćanja rente za obradivo zemljište i pašnjake predstavlja jednu od mjera ekonomske stimulacije naseljavanja tog područja. I druge mjere koje potiču naseljavanje bit će vezane za poljoprivredu i proizvodnju hrane, jer ta područja, osim mogućnosti proizvodnje hrane, drugih velikih gospodarskih osnova i nemaju. Obiteljsko imanje na ovom području treba imati najmanje 10 ha obradivog zemljišta ili boljih livada i još 30-50 ha zemljišta koje će služiti za ispašu stoke. Osim toga, obitelji koje naseljavaju ta područja trebaju pod izuzetno povoljnim uvjetima dobiti opremu kako bi mogli odmah početi živjeti od vlastitog rada i proizvodnje i uspostaviti obiteljsko imanje u vrijednosti od 300 000 DEM, što će ih zainteresirati za uspostavu reda i obranu tog područja.

4. MJERE EKONOMSKE POLITIKE

Mjere ekonomske politike danas predstavljaju jedine mjere kojima razvijene zemlje utječu na vlastitu poljoprivredu. Međutim, te zemlje su već ranije ostvarile niz zacrtanih ciljeva nacionalne poljoprivrede, pa je ostalo samo mjerama ekonomske politike poticati veću ili manju proizvodnju. Naše specifičnosti su u tome, što moramo poduzeti niz primarnih zahvata u

poljoprivredi koje su razvijene zemlje ostvarile prije i tijekom 20, 30 ili 50 godina, pa isključivo **samim ekonomskim mjerama** nije moguće postići velike učinke. Zbog toga i dosad poduzete ekonomske mjere kod nas nisu dale očekivane rezultate. U predlaganju mjera ekonomske politike i ostalih mjera kojima se utječe na proizvodnju hrane nužno je postaviti određene ciljeve i pratiti dinamiku ostvarivanja ciljeva, a u slučaju izostanka rezultata poduzimati i dodatne mjere. Stoga, osnovni ciljevi koji se moraju ostvarivati ovim mjerama vezani su za povećanje proizvodnje, a temeljni cilj bit će:

1. proizvodnja 1 tone žitarica po p.c.
2. ostvariti izvoz u iznosu od 1,5 mlrd USD
3. uvoz svesti na 3-5% tržišne potrošnje.

4.1. Cijene poljoprivrednih proizvoda

Za proizvodnju cca 1 tone žitarica p.c. Republika Hrvatska mora prihvatiti sustav intenzivne proizvodnje. Naime, jeftinu proizvodnju u poljoprivredi moguće je postići samo ako je ona ekstenzivna, a to znači proizvoditi 2,5-2,7 t žitarica po ha.

Za tako ekstenzivnu proizvodnju u Republici Hrvatskoj nema poljoprivrednih površina, jer oranica i vrtova ima ukupno cca 1,5 mil ha. Ograničene količine zemljišta sile nas na intenzivnu proizvodnju, a nama odgovara intenzitet proizvodnje od 4,8 t/ha žitarica.

Ukoliko se navedeno prihvati kao državno opredjeljenje vođenje politike cijena predstavlja samo računsku kategoriju. Prilikom određivanja politike cijena treba imati na umu, da se sva dosadašnja eksperimentiranja u poljoprivredi moraju platiti ili kroz cijene poljoprivrednih proizvoda ili iz nekih državnih fondova. Novac koji bi morao pokriti dosadašnje promašaje u poljoprivredi Republike Hrvatske ne postoji, niti će ga u nekom kraćem vremenu biti. Stoga ostaju cijene jedini izvor za plaćanje prošlih promašaja pa je manje cijene u poljoprivredi moguće očekivati nakon saniranja postojećeg stanja i nakon stabiliziranja proizvodnje, a to se ne može očekivati dok ne prođe razdoblje od 6-10 godina i to razdoblje u kojem će se kroz veće cijene platiti razni poljoprivredni zahvati, koji nisu imali pokrića u cijenama ili osiguranom novcu. Tek nakon "vraćanja dugova" steći će se uvjeti za niže cijene hrane, koje će kod nas biti niže nego u zapadnoeuropskim zemljama.

Danas, zbog ekonomski lošeg pozicioniranja ovog problema imamo nedovoljnu proizvodnju, velik uvoz i skupe proizvode iz primarne proizvodnje koji su skuplji nego u zapadnoeuropskim zemljama. Vođenje politike cijena u svim europskim zemljama, pa tako i kod nas, zasniva se na stavu da cijene žitarica moraju biti paritetne cijene, a cijene drugih kultura i proizvoda uvijek će se utvrđivati u odnosu na paritet žitarica radi zadržavanja optimalne strukture proizvodnje. U proizvodnji žitarica nužno je temeljiti proizvodnju na 4,8 t/ha kao najmanji prinos koji država smatra racionalnim. Za takvu proizvodnju treba priznati realne troškove i to troškove utvrđene prema metodologiji u zemljama EZ. Kao primjer priznatih troškova predlažemo:

	kn/ha	DEM/ha
Varijabilni troškovi	2030	571
– sjeme	660	186
– zaštitna sredstva	580	163
– gnojivo	790	222
Fiksni troškovi	2598	729
– ukupan rad	295	83
– strojevi i amortizacija	678	191
– gorivo	365	100
– renta (ili najamnina)	1065	300
– ostali troškovi	195	55
SVEUKUPNI TROŠKOVI	4628	1300

Navedena kalkulacija temelj je za priznavanje **minimalnih cijena** žitarica (4628:4,8), koja prema ovoj kalkulaciji iznosi 964,2 kn/t, odnosno 270,8 DEM/t. Zbog poznatih povoljnih uvjeta u proizvodnji kukuruza **minimalne cijene kukuruza** mogu se smatrati cijene 8% niže od navedenog iznosa (887,00 kn/t).

U odnosu na minimalne cijene potrebno je utvrditi **zaštitnu cijenu žitarica**, a **zaštitna cijena utvrđuje** se tako, da se dozvoljava na nacionalnom tržištu porast cijena do 30% u odnosu na minimalne cijene pa bi zaštitna cijena iznosila 1 253,50 kn/t odnosno 352 DEM/t (za kukuruz niže 8%). Zaštitna cijena služi za utvrđivanje carine prema količinskim jedinicama i to kao razlika između najnižih cijena na svjetskom tržištu i naših zaštitnih cijena. U ovoj ekonomskoj godini najniže cijene na svjetskom tržištu iznosile su 180 DEM/t

pa bi uvozna carina iznosila 172 DEM/t za 1998. godinu. Osim zaštitnih i minimalnih cijena nužno je utvrditi **tržišne cijene žitarica** kao priznatu osnovu za izradbu godišnjih (nepromjenjivih) kalkulacija cijena brašna. U okviru **tržišnih cijena priznaju** se troškovi držanja zaliha u iznosu od 1,5% mjesečno, odnosno 15% više od minimalnih cijena i ta bi cijena iznosila 1108,80 kn/t odnosno 311,20 DEM/t (fiksno za cijelu ekonomsku godinu).

Osim minimalnih cijena utvrdila bi se **interventna cijena** po kojoj bi država otkupljivala žitarice, a ona bi bila 10% niža od minimalnih cijena i iznosila bi 867,20 kn/t, odnosno 243 DEM/t (a za kukuruz ova cijena umanjena za 8%).

Ovim sustavom cijena osigurao bi se cjelokupni cjenovni okvir za vođenje državne politike koja mora biti dugoročna, usvojena za narednih 5-7 godina, a veće promjene i odstupanja mogu se donositi za 2-3 godine u odnosu na usvajanje promjena, kako bi se proizvođači prilagodili novim proizvodnim uvjetima. Ove cijene ne smiju se mijenjati svake godine, odnosno ne smiju se podvrgnuti godišnjim promjenama, a ovdje je naveden okvir u kojem se cijene mogu mijenjati ali u okviru zadanih minimalnih i najvećih veličina.

Cijene šećera i šećerne repe nužno je urediti prema istim principima kao u zemljama EU, i vezati na paritet cijena žitarica. Iz toga slijedi da će cijena šećerne repe biti 91 DEM/t za šećernu repu s više od 15,5% šećera, 65 DEM/t za repu koja ima manje šećera od navedenog. Šećernu repu po navedenim cijenama otkupljivale bi obavezno šećerane, a njima za uzvrat država uređuje tržište šećera tako da se propisuje **minimalna cijena šećera** koja će biti 1 290 DEM/t ili 4 613,70 kn/t a minimalna cijena ujedno je interventna cijena šećera za šećerane. Tek kada proizvodnja šećera bude veća od 200 000 t mijenjao bi se paritet u korist žitarica. Zaštitna cijena šećera utvrđuje se prema minimalnoj cijeni povećanoj za 15% i iznosi 1 480 DEM/t. Carina prema količinskim jedinicama predstavlja razliku između cijena šećera na svjetskom tržištu i naših zaštitnih cijena i danas bi iznosila 700 DEM/t. Carina bi se plaćala za sav uvoz šećera i za šećer sadržan u uvoznim proizvodima, a u slučaju izvoza šećera i proizvoda koji sadržavaju šećer ovaj iznos zaštitne carine (700 DEM/t) bio bi vraćen izvozniku za izravnavanje domaćih i uvoznih cijena. Na ovaj način, a to bi vrijedilo i za druge proizvode, prehrambena industrija bi upotrebljavala nacionalne sirovine, a pala bi potreba za špekulacijama uvoza radi izvoza i sl.

Uljarice i ulje moraju biti obuhvaćene sustavom cijena koji nastavlja dosadašnju praksu zaštite prema količinskim jedinicama s tim što cijene

uljarica moraju biti u paritetu 2,4 ili 2,5 u odnosu na minimalne cijene žitarica. Taj paritet treba održati sve dok se domaća proizvodnja ne ostvari u količini od 180 000 t uljarica odnosno 70 000 tona sirovog ulja. Tek kad se ostvari takva proizvodnja stvoreni su preduvjeti za izmjenu pariteta koji bi iznosio 1,9, odnosno 2,1 prema žitaricama. Međutim, tržište žitarica moguće je riješiti tako da se napusti sustav zaštite prema količinskim jedinicama i uvede odgovarajuća premija proizvođačima, koja bi iznosila cca 600 DEM po zasijanom ha uljarica. Tvornice ulja otkupljivale bi uljarice po svjetskim cijenama i ne bi imale potrebu za carinom prema količinskim jedinicama ni na uljarice ni na ulje. Međutim, u tom slučaju država mora pronaći u proračunu cca 50 mil DEM za premiju proizvođačima uljarica.

Osim toga u proizvodnji uljarica i drugih industrijskih kultura bit će velikih problema sve dok se ne okrupne seljačka imanja na kojima će seljaci (radi plodoređa) sijati godišnje 15-20 ha uljarica (ili drugih industrijskih kultura). Seljaci s imanjima od 5-6-7-8 ha neće nikada u plodoređu imati ove kulture osim ako se ponašaju iracionalno.

Krumpir je izuzetno važna kultura u sjetvi i važan masovan proizvod u potrošnji. Međutim, nikada kod nas nije bilo jasne i dorečene ekonomske politike prema ovom proizvodu. Kao prvi korak u rješavanju problema krumpira nužno je utvrditi minimalnu cijenu od 130 DEM/t ili 463 kn/t i carinu prema količinskim jedinicama od 57 DEM/t, koja bi se sezonski mjesečno povećavala za 30 DEM/t i to u vremenu od 1. 10. tekuće godine do 1. 4. iduće godine.

Za rani krumpir treba uvesti carinu prema količinskim jedinicama od 500 DEM/t i to od 1. 2. i istu smanjivati mjesečno za 100 DEM.

Voće i povrće - u proizvodnji na tržištu utvrditi slični sustav uređenja tržišta koji imaju zemlje EU i to tako da se utvrđuju najniže uvozne cijene, osnovne domaće cijene i otkupne cijene. Otkupne cijene domaćim proizvođačima povrća su interventne cijene, ali se utvrđuju na niskom iznosu (cca 40% osnovne domaće cijene).

Drugi važan korak u uređenju tržišta voća i povrća predstavlja sustav veleprodaje. Naime, postojeći sustav direktne prodaje tzv. seljaka na tržnicama suprotan je europskim trgovačkim običajima i on opstoji kao mehanizam prodaje kojim špekulanti izbjegavaju plaćanje poreza na promet i više je primjeren bliskom istoku. Prodajom proizvoda na veletržnicama, proizvođače

bi lišio brige o plasmanu, a na gradskim tržnicama samo bi legalni piljari mogli prodavati robu na koju bi plaćali sve obveze kao i sve trgovine.

Vinarstvo i vinogradarstvo nalaze se u najtežoj situaciji i bez ozbiljne razvojne perspektive, ukoliko se ne poduzmu jasne i odlučne mjere za uređenje unutarnjeg tržišta. U prvom redu nužno je na jednak način rasporediti porez na promet vina na sve one koji vino troše bilo u prodaji preko trgovine ili u prirodnoj potrošnji ili ga troše dobivajući ga u okviru šire obitelji. Danas se preko 80% potrošnje vina troši bez plaćanja poreza na promet, što će dovesti do propasti poznatih vinarskih kuća koje jedine mogu utjecati na razvoj vinogradarstva i vinarstva. Stoga je nužno, kao i u zapadnoeuropskim zemljama, svakom vlasniku proizvođaču vina i svakom vlasniku opreme za proizvodnju žestokih pića utvrditi porez kojeg je dužan platiti kao i poznati vinari, te utvrditi veličinu proizvodnje i prodaje, a svu ostalu prodaju kažnjavati zbog varanja države.

Uz prije navedene mjere nastaviti provoditi dosada usvojenu praksu zaštite domaće proizvodnje.

Mlijeko i mliječni proizvodi i ukupno govedarstvo predstavljaju primjer organizirane nebrige. Naime, tijekom zadnjih dvadeset godina broj goveda je prepolovljen, a isto tako i proizvodnja i otkup mlijeka i ta činjenica nikoga ne zabrinjava niti potiče mjerodavne na organiziranje aktivnosti primjerene veličini problema. Govedarstvo i proizvodnju mlijeka nije moguće bitno povećati bez korjenitih promjena u razvoju sela i stvaranju seljaka, koji bi bili ozbiljni proizvođači. Naime, sadašnja struktura seljačkih imanja ne omogućuje ozbiljnu proizvodnju, pa je, kao prethodan uvjet, za ozbiljniju govedarsku i mljekarsku proizvodnju nužno povećati seljačka imanja i omogućiti im preduvjete za nabavku potrebne infrastrukture.

Drugi važan čimbenik u stabilnosti mljekarske proizvodnje vezan je uz cijenu mlijeka i odnose između maloprodajnih i otkupnih cijena mlijeka. Naime, iako već dvije godine imamo visoku otkupnu cijenu mlijeka proizvodnja i otkup nisu se bitno povećali, pa je to samo pokazatelj kako je u proizvodnji mlijeka nužno postaviti sve elemente koji mogu utjecati na veću proizvodnju. U sadašnjim uvjetima neke mljekare su zainteresirane za povećani domaći otkup, pa je nužno ugraditi mjere koje će omogućiti razvijanje nacionalne proizvodnje mlijeka.

Dugoročno, nužno je utvrditi stabilan paritet u cijenama mlijeka, u odnosu na žitarice koji bi u odnosu na minimalnu cijenu bio 1:1,6. Međutim, razinu sadašnje otkupne cijene mlijeka treba zadržati s tim da mljekare plaćaju propisanu cijenu mlijeka seljacima, a novac koji se troši na premiju usmjeriti u razvoj govedarstva. Na postojećoj razini cijena zadržati sustav carine prema količinskim jedinicama i primijeniti ga na uvoz svih vrsta mlijeka i mliječnih proizvoda po istim principima kao i u EU. Ovaj sistem treba podržati sve dok se domaća proizvodnja mlijeka ne poveća i dok se otkup ne poveća na 800 mil lit, pa tek na tako visokoj razini proizvodnje razraditi sustav koji bi zaustavio daljnji porast proizvodnje i zadržao proizvodnju u okviru nacionalne potrošnje.

Goveda i goveđe meso zajedno s problematikom mliječnog govedarstva što predstavlja čvorni problem svake poljoprivrede. Samo one zemlje koje su riješile ove probleme imaju razvijenu cjelokupnu poljoprivredu i imaju dobru poljoprivrednu politiku. U zemljama EU koje su prisiljene intenzivno proizvoditi goveđe meso, utvrđena je visoka zaštitna cijena goveda ž. v. i to 4 540 DEM/t a istovremeno utvrđena je minimalna cijena od 3 013 DEM/t; razlika između navedenih cijena predstavlja carinu prema količinskim jedinicama i u ovom slučaju ona iznosi 1 527 DEM/t ž. v. Ova carina je osnova za izračun carine kod uvoza mesa, prema utvrđenim koeficijentima u goveđoj polovici ili drugim mesnim dijelovima.

Pri utvrđivanju minimalnih cijena goveda ž. v. u zapadnoeuropskim zemljama utvrđena je cijena koja je jedanaest puta veća od minimalnih cijena žitarica, a zaštitna cijena goveda ž. v. veća je sedamnaest puta od minimalnih cijena žitarica, odnosno dvanaest puta veća od zaštitnih cijena žitarica. Navedeni paritet predstavlja okvir za stvaranje sustava cijena pa se on mora primijeniti i u našim prilikama.

Uvažavajući navedeno u Republici Hrvatskoj i navedene cijene žitarica minimalna cijena goveda ž. v. mora biti jedanaest puta veća od tih minimalnih cijena i iznosila bi 2 978 DEM/t a zaštitna cijena bila bi dvanaest puta veća od zaštitnih cijena žitarica i iznosila bi 4 224 DEM/t. Carine prema količinskim jedinicama bile bi razlika između zaštitne i minimalne cijene i plaćale bi se u iznosu od 1 246 DEM/t ž. v., a sve meso, i prerađevine imale bi ovu carinsku stopu preračunatu prema objavljenim koeficijentima EZ.

Ovakvim sustavom cijena osigurava se sigurnost domaćoj govedarskoj proizvodnji od uvoza po dampinškim cijenama, jer kad se na uvoznu cijenu plati postojeća carina, uvozna goveda, odnosno uvezeno goveđe meso bit će

destimulativno i uvozniku i potrošaču. U Republici Hrvatskoj nema nikakvog smisla ni mogućnosti financirati preveliku stočarsku proizvodnju jer bi se stvarale velike zalihe mesa, pa se stoga ne bi interveniralo u otkupu stoke po minimalnim cijenama. Državne intervencije **po minimalnim cijenama odnosile bi se samo na goveda stara 7 i više godina i bila bi 10,5 puta veća** od interventne cijena žitarica te bi iznosila 2 560 DEM/t ž. v. Otkupljene količine starih goveda ne bi bile pretjerano velike i država bi ih mogla prodati po nešto nižim cijenama mesnoj industriji, a to bi se meso upotrijebilo za preradu po cijeni koja bi iznosila najnižu uvoznu cijenu (smrznutog mesa) uvećanu za carinu prema količinskim jedinicama, pa bi proračunska sredstva za ovu namjenu bila minimalna (osim u početne dvije ili tri godine).

Ovakav sustav uređenja cijena ne ostavlja državi veliki prostor za intervencije u proizvodnji i tržištu pa bi država svojim odlukama utvrdila čvrst okvir u okviru kojega bi se odvijalo poslovanje prema zahtjevima tržišta.

Svinjsko meso i svinjogojsku proizvodnju treba u cjenovnom dijelu urediti na principima kao u zemljama EU. U zemljama EU cijena svinja ž. v. utvrđuje se prema cijeni obroka, - koji se sastoji od 20% kukuruza, 40% ječma, 10% zobi, 20% raži i 10% sirka - i takav obrok množi se s faktorom konverzije 4,2. U cijeni svinja troškovi hrane čine 85% cijene, a 15% svi ostali troškovi. Primjenom navedenog sustava utvrđene su minimalne cijene od 2 254 DEM/t ž. v. i ciljne cijene (zaštitne cijene) od 4 301 DEM/t ž. v. Carina prema količinskim jedinicama plaća se u odnosu na cijene žitarica EU i cijene žitarica u zemljama iz kojih se uvoze svinje i svinjsko meso te iznosi najmanje 1 500 DEM/t ž. v., a obračunava se za meso prema koeficijentima koji su poznati. U zemljama EU utvrđena je interventna cijena (od 1 500 DEM/t ž. v.) po kojoj se obavezno otkupljuje meso ali je ona tako niska da se proizvođačima po tim cijenama ne isplati isporučivati svinje državnim fondovima.

U Republici Hrvatskoj treba cjenovni mehanizam utvrditi na istom principu kao u zemljama EU. Za ovu priliku predlaže se da se cijene utvrde prema poželjnoj strukturi svinjskog obroka koji se sastoji od 40% kukuruza, 25% ječma, 12% zobi, 22% sojine sačme i 5% suncokretove i repičine sačme. Navedeni obrok treba pomnožiti s faktorom konverzije 4,9 i taj iznos u našim prilikama predstavlja 80% troškova proizvodnje a 20% iznose svi ostali troškovi. Na ovaj način dobije se minimalna cijena svinja ž. v. i to 2 020 DEM/t a zaštitna cijena bila bi 30% veća od minimalne cijene te bi bila 2 630 DEM/t. Carina prema količinskoj jedinici predstavljala bi razliku u cijeni žitarica kod

nas i na svjetskom tržištu pomnoženu s faktorom konverzije 4,2 i iznosila bi 950 DEM/t ž. v. Kod uvoza svih vrsta svinjskog mesa koristili bi se koeficijenti EZ i za pojedine stavke carinske tarife bili bi utvrđeni pojedinačni iznosi carine prema količinskoj jedinici proizvoda.

Meso peradi i jaja proizvedeni po suvremenoj tehnologiji omogućuju brzo prilagođavanje tržišnim prilikama, a niski troškovi proizvodnje omogućuju jeftinu proizvodnju. Cijena peradi ž. v. u zemljama EU ne prelazi 1500 DEM/t i te su cijene za 5,5 puta veće od minimalnih cijena žitarica. Cijena 100 kom. jaja u zemljama EU je 15 DEM, što je također 5,5 puta više od cijena žitarica. U našim uvjetima perad nije moguće uvoziti po nižim cijenama nego što su veleprodajne cijene EU, pa je stoga domaću proizvodnju moguće štititi carinskim stopama od 30% u odnosu na uvoznju cijenu od 1500 DEM/t ž. v. Po istom principu i po istoj carinskoj stopi treba štititi domaću proizvodnju jaja.

Proizvodnja ovaca i koza ovisit će o razvoju i naseljavanju brdsko-planinskih područja pa je za ove proizvode nužno utvrditi visoku zaštitnu cijenu i pri uvozu utvrditi najveću cijenu zaštite koja bi prema količinskoj jedinici bila 30% veća nego kod uvoza goveda. Proizvodnja ovaca i koza ima najpovoljnije prirodne uvjete za razvoj u brdsko-planinskim i pograničnim područjima, pa je nužno da svi građani Republike Hrvatske kroz cijenu iz tih područja solidarno pridonose revitalizaciji tih područja.

Predloženim sustavom cijena ovdje su na brzu ruku i u kratkim crtama utvrđene samo osnovne konture, ali ovakav sustav treba donijeti nakon duge rasprave i stručne analize te bi predstavljao glavnu potencijalnu mjeru u razvoju poljoprivrede, a razina cijena i carinska zaštita moraju se povećavati, sve dok ne dođe do ozbiljnijeg povećanja domaće proizvodnje. Cijene finalnih proizvoda koju plaćaju potrošači bili bi jedini ekonomski motiv koji bi poticao proizvođače i njihov interes za trajnu proizvodnju.

Prema priloženom sustavu cijena i financijski intervencionizam sveo bi se uglavnom na propisivanje okvira u kojima bi se odvijalo tržišno natjecanje. Državne intervencije svele bi se na mali broj roba i to samo u slučaju kad bi se te robe proizvele u velikim količinama, s tim da bi cijene po kojima bi ih država otkupljivala bile niske i približne onima na svjetskom tržištu. Ovo je predloženo, zbog uvažavanja činjenica što je Republika Hrvatska ekonomski izuzetno prenapregnuta, pa nema mogućnosti (kroz sekundarnu preraspodjelu)

osigurati novac za poljoprivredu. Naime, tek kad se ostvari proizvodnja a 4,6 mil tona žitarica stvorit će se uvjeti za veći državni intervencionizam, ali bi se u tom slučaju stvorili uvjeti i za izmjenu državne politike.

Carine od uvoza trebale bi biti prihod koji će se usmjeriti za poticanje poljoprivrede, a stvarno naplaćene carine trebale bi iznositi cca 50% vrijednosti uvoza što danas iznosi 850 mil DEM. Ako to nije moguće provesti odmah, nužno je barem donijeti propise kojima će se nakon dvije ili tri godine osigurati organizirano prikupljanje novaca (od uvoznih carina) i programsko usmjerenje tog novca u poljoprivredu. Isto tako, novac od zemljišne rente koju naplati država (cca 200 mil DEM) mora se upotrijebiti za unapređenje i razvoj poljoprivrede, pa se tek nakon svih tih mjera mogu očekivati velika i stabilna proizvodnja i jeftine cijene.

4.2. Porezni sustav (primjena PDV-a od 1998.)

Poreznim sustavom u proizvodnji i prometu hrane, usprkos velikim promjenama nastavlja se neodgovarajuća i neracionalna politika iz doba bivše državne zajednice. Tada, u Republici Hrvatskoj, cca 50% potrošnje hrane u **ime socijalnog stanja** siromašnih, nije bilo obuhvaćeno plaćanjem poreza. U tadašnjem zatvorenom gospodarskom sustavu to je moglo funkcionirati, uz značajne negativne posljedice.

Tada, a i danas u Republici Hrvatskoj, na naturalnu potrošnju (i nabavu hrane od rodbine na selu) otpada cca 30% ukupne potrošnje, cca 10-12% potrošnje hrane otpada na individualni uvoz a na tržnicama se prodaju i preko njih se podmiri preko 20% potrošnje. To znači da se izbjegava plaćanje PDV-a na više od 60% potrošnje i ako se tome doda izbjegavanje plaćanja poreza u trgovinama i kvazi obrtničkim radionicama, onda je izbjegavanje plaćanja PDV-a postalo najunosnije zanimanje u takvom poslovanju. U zemljama EU preko 90% potrošnje hrane odvija se preko trgovina, a seljaci plaćaju porez čak na naturalnu potrošnju (u SR Njemačkoj cca 160 DEM po članu poljoprivrednih domaćinstava) i u tim zemljama je oporezovano preko 95% potrošnje hrane. Isto tako u tim zemljama PDV-ovih proizvoda u principu je na razini od 50% opće porezne stope.

Naš visoki porez (PDV) na hranu predstavlja izazov za špekulante a samo legalna poduzeća plaćaju PDV.

Ove probleme nije riješio Zakon o porezu na dodanu vrijednost, u poljoprivredi je i dalje ostalo otvoreno izbjegavanje plaćanja poreza jer je

porezna stopa visoka. Naime, postojanje seljačke proizvodnje i neuređeno tržište omogućuju veliko izigravanje plaćanja poreza - npr. u potrošnji vina manje od 20% potrošnje je oporezovano i to visokim porezom.

U postupku donošenja Zakona o PDV-u nisu prihvaćeni opravdani prijedlozi da se poljoprivredi i prehrambenoj industriji uvažavaju specifičnosti te da se te specifičnosti izraze kroz diferenciranu poreznu stopu koja bi bila porezno neutralna, odnosno da poljoprivreda plaća 50% opće porezne stope.

Većina europskih država ima takav sustav poreza na dodanu vrijednost, osim dvije zemlje (V. Britanija i Danska). SR Njemačka koja je piscima ovog Zakona bila uzor donijela je novi porezni sustav koji je nastavio diferencirani sustav poreznih stopa, pa se poreznom politikom, uz primjenu carinske zaštite, potiče nacionalna poljoprivreda ali i drugo gospodarstvo.

Sve susjedne zemlje omogućavaju i kod individualnog izvoza povrat poreza, pa će naši proizvodi u startu biti skuplji za najmanje 22% ali i više, i time će se poticati ilegalan uvoz, odnosno šverc hrane. Uvoz koji je premašio 30% nacionalne potrošnje morao bi biti poticaj i opomena, a ne prelaziti preko toga bagateliziranjem i zanemarivanjem.

Osim navedenog, u poljoprivredi plaćanjem iste porezne stope plaćeni porez je stvarno 2-3 puta veći nego u industriji i drugim gospodarskim granama. U industriji kupljena oprema i materijal čine 80% prodajne cijene pa se u principu, u toj grani plaća porez na 20% vlastite ostvarene vrijednosti. U poljoprivredi ulazna oprema i materijali ne prelaze više od 40% prodajne cijene pa se 60% vrijednosti opterećuje istom poreznom stopom kao i 20% dodane vrijednosti u industriji i time se dodatak poljoprivrede jače oporezuje a on se na kraju naplaćuje od najsiromašnijeg dijela pučanstva.

Prijedlozi o oslobađanju nekih proizvoda od poreza na dodanu vrijednost (kruh, mlijeko, ulje i sl.) predstavljaju najgore rješenje, jer se time zadržava duh porezne prakse komunizma i stvara se privid socijalnog poštenja. Međutim, kako proizvođači ovih proizvoda neće moći naplatiti porez (vratiti predporez) koji je plaćen njihovim dobavljačima, to će i kod ovih proizvoda i nadalje ostati visoko porezno opterećenje, koje ih neće učiniti bitno jeftinijima.

4.3. Sustav državne potpore

Državne potpore u poljoprivredi mijenjane su tijekom povijesti u istim zemljama, a opet u istom vremenu različite su državne potpore u različitim

zemljama. Danas najrazrađeniji sustav potpore u poljoprivredi primjenjuje se u zemljama EU, gdje ukupne potpore iznose više od 40% vrijednosti primarne proizvodnje. Naime, više od 75% potpore proizvođači u EU ostvaraju kroz veće cijene, u odnosu na cijene sa svjetskog tržišta, a tek cca 25% potpore dobiju putem sekundarne preraspodjele koja se već dugo godina kreće cca 40 mlrd ECU-a. Od navedenog iznosa cca 90% osigurava se od carina i pristojbi a manji dio iz poreza na promet svih roba. Od navedenih intervencija preko 90% odnosi se na intervencije u području tržišta a manje od 10% predstavlja intervencija u proizvodnji i u druge vantržišne intervencije. Ovakav sustav potpore je posebice djelotvoran, jer u tim zemljama primarna proizvodnja ne prelazi više od 3-4% društvenog bruto proizvoda, pa se kroz ukupni državni intervencionizam ne preraspoređuje više od cca 1% DBP, a jedino te zemlje sustavno i organizirano interveniraju u poljoprivredi, dok u ostalim gospodarskim granama sustavna intervencija ne postoji.

Primarna poljoprivredna proizvodnja u Republici Hrvatskoj sudjeluje u ukupnom društvenom proizvodu 3-4 puta većim udjelom nego u zemljama EU, pa intervencionizam koji bi obuhvatio 40% vrijednosti primarne proizvodnje u našim uvjetima nije realan niti moguć. U našim uvjetima jedino carinski sustav i državna politika koja prihvaća veće cijene može utjecati na određene preraspodjele u korist poljoprivrede koje će se obaviti na nacionalnom tržištu jedino i isključivo preko tržišta. U ovdje predloženom sustavu cijena i carinske zaštite, sav državni intervencionizam omogućio bi primarnoj poljoprivrednoj proizvodnji u Republici Hrvatskoj 15-20% veći dohodak u odnosu na onaj koji bi se ostvario kad bi se domaće robe prodavale prema cijenama koje nemaju carinske zaštite. Sva vrijednost navedenog intervencionizma zbog većih cijena u početku bi odlazila na sanaciju dosadašnjih promašaja u poljoprivredi i na revitalizaciju proizvodnje, a tek nakon nekoliko godina ostalo bi prostora da se intervencionizam usmjerava i u razvojne procese.

Prema navedenom prijedlogu putem proračuna i državnih fondova u početku bi se samo minimalan iznos usmjeravao za kupnju i otkup viškova. Taj iznos ne bi prelazio 50-100 mil DEM, ali bi se prodajom na domaćem tržištu ili kroz izvoz vratilo u proračun 70-80% uloženog novca.

Uvažavajući ukupne gospodarske probleme navedeni prijedlog oslobađa državu direktnog intervencionizma, koji bi bio manji nego što je sada ali bi se pojačala uloga i važnost države u dijelu carinske zaštite i politike cijena pa bi država na taj način proizvođačima nadoknadila dio potrebnog novca. Isto tako moramo biti svjesni činjenice da ovaj predloženi oblik intervencionizma može

biti samo privremen a razvojem i povećanjem proizvodnje stvorit će se novi uvjeti koji će tražiti drugačiji državni angažman.

Dugoročno gledano, novac za državni intervencionizam osiguravao bi se iz carina na uvoz poljoprivrednih proizvoda (3-5% potrošnje bi se uvezilo što iznosi 300-500 mil DEM, a naplaćena carina bila bi 50% vrijednosti uvoza) i naplaćena carina bila bi 150-250 mil DEM, a cca 200 mil DEM iznosi vrijednost naplaćene rente na poljoprivredno zemljište koje je u vlasništvu države. Danas navedenu rentu prisvajaju proizvođači a još više potrošači, a neplaćenu carinu zarađuju uvoznici, a ne državni proračun, pa bi se uvođenjem ovakvog prikupljanja sredstava osigurali stalni i redoviti izvori za poljoprivredu bez širih proračunskih zahvata.

Navedeni novac, 350-450 mil DEM, raspoređivao bi se za određene zahvate prema posebnom poljoprivrednom proračunu, za nakane koje bi bile utvrđene u Saboru Republike Hrvatske i na taj način imali bismo sličan gospodarski sustav kao i zemlje EU i bili bismo i u proizvodnji i u poljoprivrednim institucijama blizu zemalja EU.

4.4. Carinski sustav

Republika Hrvatska od samog postanka samostalnosti počela je, u provođenju državne politike, uvidati nužnost izgradnje carinske zaštite domaće proizvodnje: Za uređivanje dobrog carinskog sustava država nije imala razrađeni cjenovni sustav pa je provedeni carinski sustav bio podložan čestim promjenama i improvizaciji. Svi promašaji carinskog sustava rezultat su neosmišljene cjenovne politike na domaćem tržištu.

U zemljama EU (1997. god.) naplaćena carina na uvoz poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda iznosi cca 56% vrijednosti tih proizvoda, a kod nas u u 1995. godini (za 1996. i 1997. godinu nema objavljenih podataka) naplaćena carina iznosila je 230 mil DEM, što je predstavljalo 16% vrijednosti uvezene robe legalnim putem, ili cca 9-10% ukupnog uvoza ovih proizvoda.

Zakonom o carinskoj tarifi utvrđena je visina carinske zaštite koja će nam biti osnova za ulazak u WTO, i prema propozicijama svjetske trgovačke organizacije usvojena razina carinske zaštite ne smije se povećavati, već se može snižavati. Pri donošenju Zakona o carinskoj tarifi nije bilo razumijevanja za brojne opravdane zahtjeve kojima se tražila veća carinska zaštita. Stoga sad možemo reći da se Republika Hrvatska kandidirala s nedovoljno visokom carinskom zaštitom kao temeljem ulaska u WTO. Međutim, i usprkos čvrstim propozicijama ove organizacije postoje realne mogućnosti za korekcije carin-

ske zaštite u korist hrvatske nacionalne poljoprivredne politike. Naime, "Sporazum o poljoprivredi" omogućuje zemljama članicama WTO-a i dodatne mjere u tom dijelu carinske zaštite, a u Aneksu 3 tog Sporazuma obrađena je problematika računanja vanjskih referentnih cijena za poljoprivredne proizvode i administrativnih domaćih cijena, što je osnova za računanje carina. Za vanjske referentne cijene uzimaju se cijene na svjetskom tržištu koje su bile prosječne 1986.-1988. godine, pa je prema Aneksu 5 moguće poduzeti određene dodatne mjere carinske zaštite ako uvoz bude veći od 8% tržišne potrošnje na nacionalnom tržištu, ili ako uvoz ugrožava platno-bilančnu poziciju. Danas u Republici Hrvatskoj registrirani uvoz sudjeluje s više od 30% potrošnje hrane na nacionalnom tržištu i nužno je koristiti taj negativan pokazatelj kako bismo omogućili povećanje carinske zaštite domaćem proizvođaču. Isto tako veliki uvoz ugrožava platno-bilančnu poziciju i to je osnova za opravdanu i prihvatljivu reviziju postojeće zaštite.

Usvajanjem Zakona o carinskoj tarifi nisu ostvareni rezultati prema obećanju Vlade da će se tom razinom carina smanjiti uvoz, pa ostaje otvoreni prostor kojim se moramo izboriti za odgovarajuću carinsku zaštitu. Uvoz proizvoda u 1996. god. bio je na razini 1995. godine. Međutim, ukoliko carinska zaštita ne bude polazila od utvrđene politike cijena ona će i dalje biti kratkoročna, maglovita i bez stvarnih učinaka.

4.4.1. *Sustav trgovine s Republikom i Federacijom BiH*

Ugovor o gospodarskoj suradnji Republike Hrvatske i Republike i Federacije Bosne i Hercegovine utvrdio je okvir za gospodarsku suradnju između ovih država. Međutim, prateći posljedice gospodarskih odnosa i primjene ovog ugovora, očito je da se ugovor nije temeljio na stručnoj i analitičkoj podlozi, već je bio posljedica drugih neekonomskih utjecaja. U zemljama koje imaju sporazume i ugovore o suradnji i međusobnom bescarinskom uvozu postoji dogovor o zajedničkoj carinskoj politici koja će se naplaćivati na vanjskim granicama, i dogovor o podjeli prihoda dobivenih od tih carina. U slučaju ovog ugovora nije dogovorena jedinstvena carinska politika i stoga je ostao velik prostor za međusobno varanje, izigravanje osnovnih načela, a šverc uvoznim robama uništava gospodarsko tkivo i jedne i druge države. Navedene poslove obavljaju spretni pojedinci i njih je teže eliminirati jer se opravdavaju višim ciljevima, iako nisu plod politike bilo koje potpisnice sporazuma.

Gledajući našu svakidašnjicu i probleme vezane za uvoz i izvoz s Republikom i Federacijom BiH-a, ističu se samo negativni učinci. Ti negativni učinci najviše pogađaju krajeve u BiH koji su naseljeni Hrvatima, jer isplativost malograničnog trgovanja na crno upropaštava tradicionalnu proizvodnju Hrvata u tim krajevima. U tim krajevima zamrla je tradicionalna stočarska proizvodnja (ovaca, goveda, mlijeka), te proizvodnja vina, duhana i povrća što ne bi bio problem da je u Republici Hrvatskoj povećana njihova proizvodnja i da se prodaju tim područjima. Međutim, u Republici Hrvatskoj ti isti proizvodi koji su se proizvodili u pograničnim krajevima, također se prestaju proizvoditi, pa će pogranični krajevi s obje strane granice biti gospodarski upropašteni što ne može biti interes niti hrvatske niti bosanske države, odnosno to može biti interes samo onih krugova koji vode antihrvatsku politiku.

Mi smo svjedoci velikog zanimanja Hrvatske za oživljavanje proizvodnje na tom području (Aluminijski kombinat u Mostaru), ali ukoliko ne budu na tim prostorima proizvodili tradicionalne proizvode za što imaju sirovinsku osnovu i ukoliko svako domaćinstvo ne osigura egzistenciju vlastitim radom, onda učinci gospodarske pomoći ne mogu biti vrijedni i opravdani.

S obzirom na praksu obostranog prigovaranja na potpisani ugovor nužno je prići njegovoj reviziji i izmijeniti ga alternativno u dva moguća pravca. S jedne strane ili otkazati ovakav oblik suradnje i s Republikom i Federacijom BiH i voditi politiku tvrde granice ili produbiti postojeći ugovor i utvrditi zajedničku carinsku politiku, te utvrditi jedinstvenu carinu za vanjske granice. Navršena politika bila bi na obostranu korist a posebice na korist hrvatskog pučanstva u BiH, jer u slučaju utvrđivanja normalnih državnih odnosa Republika Hrvatska ima obvezu pomoći tim krajevima. Naime, tim krajevima najlakši vid pomoći je pomoć u hrani, koju Republika Hrvatska može proizvoditi u količinama većim od vlastitih potreba a dogovorenu kvotu hrane može iz vlastitog proračuna financirati, otkupiti i isporučiti Hrvatima u BiH. Jasno je da će navedenu hranu Hrvati u BiH platiti ali na takav način što će dogovorenu cijenu za dogovoreni iznos zadržati kao pomoć i financijska sredstva kojima će razvijati te krajeve. Ovakav oblik pomoći mora biti razrađen posebnim mjerama, a osnovna je obveza Republike Hrvatske pomagati Hrvatima izvan granica Republike Hrvatske. Isto tako u slučaju ako Hrvati ne mogu prodati svoje proizvode koje su proizveli na teritoriju BiH-a, Republika Hrvatska može te proizvode uvesti, otkupiti, preraditi, potrošiti ili reeksportirati i to će obaviti ili putem državnog poduzeća ili javnog natječaja za dogovorenu i ograničenu količinu robe.

Proizvodno područje u dolini Neretve (osobito za voće i povrće), koje može biti velika, jaka, važna osnova za rad i egzistenciju Hrvata u tim krajevima izuzetno je povoljno. Republika Hrvatska morala bi seljacima - Hrvatima u ovim krajevima - osigurati tržište i najbolje bi bilo za početak urediti bescarinsku zonu za svježe sezonske proizvode, koji bi se skladištili, zamrzavali, prerađivali i prodavali ili u Republici Hrvatskoj ili u trećim državama. Za otkup ovih roba od proizvođača osigurali bi se isti uvjeti kao i za proizvođače iz Hrvatske, a ukoliko se taj model pokaže djelotvoran - a trebao bi biti - onda ga primijeniti i na druge robe (meso, mlijeko, duhan, vino i sl.). Naime, država Hrvatska ima Ustavnu obvezu pomagati Hrvate i izvan svojih državnih granica, a najbolji način bit će da Hrvati ostanu živjeti na djedovskim ognjištima, ali da žive i rade pod istim uvjetima kao i pučanstvo u okviru teritorija države Hrvatske.

5. KREDITNA POLITIKA (STVARANJE POLJOPRIVREDNOG KAPITALA)

U Republici Hrvatskoj ukupna vrijednost potrošene hrane iznosi preko 8 mlrd DEM, i ovaj iznos potrošači plaćaju gotovim novcem ili eventualno organiziraju naturalnu proizvodnju te stoga nema manjka novca na strani potrošnje hrane. Budući da se finalni prehrambeni proizvodi plaćaju odmah i bez odgode to je problem financiranja poljoprivrede i prehrambene industrije rezultat gospodarskog sustava koji nije kadar riješiti ovaj važan problem. Odnosno, nelikvidnost u ovom dijelu rezultat je promašaja u drugim granama a ne u proizvodnji i prometu hrane.

Vrijednost primarne proizvodnje u Republici Hrvatskoj je 3-3,5 mlrd DEM a od toga proizvođači naturalno potroše 1,2-1,5 mlrd DEM. Hrvatska prehrambena industrija proizvede a na krajnjem tržištu naplati još cca 3 mlrd DEM prehrambenih proizvoda, i ovi iznosi predstavljaju orijentaciju i pokazuju, potreban obrtni kapital. Naime, u primarnoj poljoprivrednoj proizvodnji koefijent obrtaja je ispod 2 a u prehrambenoj industriji nešto preko 2, pa je samo za poljoprivredne sirovine, tekuću proizvodnju i zalihe nužno angažirati 2,5-3 mlrd DEM obrtnog kapitala i još cca 1 mlrd DEM za ostala obrtna sredstva potrebna poljoprivredi. Prema tome najnužniji potreban obrtni kapital može se ocijeniti na iznos od 3,5-4 mlrd DEM. Prije rata, prema završnim računima, ukupan obrtni kapital u poljoprivredi (manjim dijelom vlastiti, a većinom tuđi) bio je 3,5-4 mlrd DEM, pa i u takvim financijskim okvirima bilo je problema s likvidnošću, ali ne ovakvih kao danas.

Danas je u ovom gospodarskom sektoru u Republici Hrvatskoj angažirano manje od 2,5 mlrd DEM obrtnog kapitala od čega je preko 95% bankarskog i tuđeg kapitala. Veličina i opseg obrtnog kapitala više utječu na opseg proizvodnje nego bilo koji drugi raspoloživi resurs. Manjak kapitala danas bitno određuje i utječe na manji opseg poljoprivredne proizvodnje.

U svim zemljama postoji kapital koji je plasiran u proizvodnju, trgovinu i zalihe hrane i iznos toga kapitala je nepromjenjiv odnosno moguće ga je mijenjati samo ukoliko se odluči na državnoj razini bitno smanjiti proizvodnju. U tim zemljama nikad nije postojao problem dovoljnog kapitala i to pod najpovoljnijim uvjetima za proizvodnju i trgovinu hrane.

Zatečeno stanje traži hitnu intervenciju države, koja će svojim mehanizmima utjecati (ili platiti) da banke daju kredite po eskontnoj stopi Narodne banke do visine iznosa obrtnog kapitala od 3,5 mlrd DEM za poljoprivredu i prehrambenu industriju. Tek po osiguranju ovih kredita potaknut će se proizvodnja, a paralelno graditi suvremeni financijski sustav oslonjen na bankarski mehanizam a država će razvijati ranije predložene fondove.

Prestankom distribucije kapitala putem Narodne banke i drugih državnih vlasti (u vremenu komunizma) iz poljoprivrede, prehrambene industrije i trgovine hrane izvučeno je 1,5-2 mlrd DEM obrtnog kapitala, čime je ovaj proizvodni sektor stavljen u nemoguću situaciju. S jedne strane kroz niske cijene i kroz režim uvoza onemogućuje se zaraditi kapital pa se čak onemogućuje platiti kamate potrebne za proizvodnju. Danas je najskuplji element kalkulacije u poljoprivrednoj proizvodnji cijena kapitala. Ovakav apsurdan sustav mora se organizirano mijenjati, iako to nije moguće učiniti u nekom kraćem vremenu. Za izmjenu ovog zatečenog kreditnog sustava nema poznate prakse a uputno bi bilo proučiti financijski sustav i organiziranje i financiranje poljoprivredne proizvodnje u Austriji, kroz zadružni sustav (Reifeisen) koji obuhvaća financiranje, kreditiranje, prodaju i otkup preko 90% primarne proizvodnje ali i finalizaciju i prodaju gotovih proizvoda.

Reifeisen sustav obuhvaća bankarstvo, trgovinu i preradu hrane a razvijena je na zadružnom principu. Naime, seljaci štede i posluju preko banke Reifeisen. Trgovci i prerađivački kapaciteti istu financijsku kuću koriste kod plaćanja sirovina i prometa hrane a ista financijska kuća je ujedno i glavna banka poduzeća koja proizvode za poljoprivredu (opremu, umjetno gnojivo, sredstva za zaštitu itd.). Država dio državnog proračuna - cjelokupni dio agrarnog proračuna i još cca 30% ostalog dijela državnog proračuna - alocira putem bankarskog sustava Reifeisen.

Na temeljima stvarnog kapitala organiziraju se cjelokupna primarna proizvodnja, prerada i trgovina hranom i sve transakcije s tim u svezi. Takav sustav daje veliku sigurnost i danas Reifeisen sustav predstavlja drugu (po veličini) banku u Republici Austriji.

U principu ovaj zadružni sustav proizvodnje austrijski državni kapital objedinjuje s kapitalom i proizvodnjom svih onih koji rade u poljoprivredi ili su vezani za poljoprivrednu proizvodnju. U okviru tog sustava obavlja se međusobno financiranje, otkup, prodaja i kreditiranje zaliha ali i opreme i drugog materijala izvan poljoprivrede, a potrebnog i neophodnog poljoprivredi.

Kod nas, koji se nalazimo na početku stvaranja financijskog sustava za poljoprivredu, ovakav sustav predstavlja poučan primjer kojega treba proučiti i primjenjivati u našim uvjetima.

Adresa autora – *Author's address:*

Primljeno: 15. 12. 1998.

Mr. Stipan Bilić